

УДК 372:37.035

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Перхайло Н. А.

У статті досліджено теоретичний та методичний матеріал щодо соціалізації дошкільника, розглядаються питання організації соціально-педагогічного супроводу дітей. Розкрито сутність та охарактеризовано структуру поняття "соціально-педагогічний супровід". Проаналізовано особливості підготовки майбутніх фахівців до проведення соціально-педагогічного супроводу як напряму діяльності педагога дошкільного навчального закладу.

Ключові слова: соціально-педагогічний супровід, фахова підготовка педагога, професійне становлення, професійна компетентність майбутнього педагога дошкільного навчального закладу.

В статье исследован теоретический и методический материал по социализации ребенка, рассматриваются вопросы организации социально-педагогического сопровождения детей. Раскрыты сущность и структура понятия "социально-педагогическое сопровождение". Проведен анализ особенностей подготовки будущих специалистов к осуществлению социально-педагогического сопровождения как направления деятельности педагога дошкольного учебного учреждения.

Ключевые слова: социально-педагогическое сопровождение, профессиональная подготовка педагога, профессиональное становление, профессиональная компетентность будущего педагога дошкольного учебного учреждения.

The article is a study of the theoretical and methodological materials pertaining to socialization of preschool-age children. It raises questions of socio-pedagogical support of children and reveals the essence and structure of the concept of "socio-pedagogical support". The author analyzes peculiarities of preparation of future specialists for providing socio-pedagogical support as part of a preschool educator's work.

Key words: socio-pedagogical support, professional training of educators, professional development, professional competence of future preschool educators.

Постановка проблеми. Сучасні суспільно-політичні, соціокультурні перетворення загострюють актуальність проблеми формування конкурентоспроможного фахівця. Трансформації у професійній освіті, з одного боку, пов'язані з інтеграцією України до світового освітнього простору, зміною соціальних запитів до фахівця, з іншого – з необхідністю докорінної модернізації системи професійної підготовки майбутніх педагогів, розбудови нової освітньої парадигми, впровадження інноваційних технологій навчання тощо.

Покращення системи вищої освіти пов'язане з удосконаленням підготовки фахівців сфери дошкілля. Компетентнісний підхід зумовлює зміну мети і змісту підготовки педагогів-дошкільників, оновлення традиційного набору знань, умінь і навичок. Особливою потребою стає наявність у професійній компетентності педагогів дошкільних навчальних закладів соціально-педагогічного складника.

Фахова діяльність педагога-дошкільника належить до числа тих, які часто здійснюються в умовах протиріч, неузгодженостей і конфліктів. Причини таких суперечностей пов'язані з недотриманням учасниками спілкування соціальних норм і правил, боротьбою з негативними проявами у поведінці дітей і їхніх батьків, конфліктами поглядів та інтересів. Значні соціальні проблеми, цілий спектр труднощів, пов'язаних з сім'ями і дітьми, які мають певні девіації та ін., вимагають від педагога дошкільного закладу готовності конструктивно спілкуватися, вирішувати проблемні ситуації, попереджувати конфлікти, маніпуляції тощо. Важливою ланкою у ланцюжку "дитина – сім'я – школа – суспільство" є постать педагога дошкільного закладу як першооснови, гаранта соціально благополучного розвитку вихованців. При цьому

дошкільному навчальному закладу відводиться особлива роль – стати провідною соціальною інституцією соціалізації дитини, яка дає можливість соціально-педагогічного супроводу соціалізації дошкільника, спрямовує на розвиток соціально та індивідуально важливих рис особистості [1; 2; 3].

Сказане доводить, що модель фахової діяльності педагога дошкільного закладу передбачає формування у студентів спеціальності "Дошкільна освіта" готовності до професійного спілкування, соціально-педагогічного супроводу, надання компетентної допомоги вихованцям і їхнім батькам у питаннях, пов'язаних із соціалізацією дитини, її вихованням і т. д.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низка досліджень професійної компетентності пов'язані з її трактуванням як: визначальної характеристики особистості (Л. Петровська, Є. Сидоренко, Л. Цветкова, О. Муравйова і т. д.), інтегративного поняття (В. Куніцина, В. Співак), результату взаємодії ряду компетенцій і окремої характеристики особистості (Ю. Жуков), індивідуальної якості, стану свідомості індивіда (Ю. Ємельянов) та ін. Формуванню професійної компетентності присвячено праці Н. Кузьміної, Е. Панько, І. Беха, О. Кононко, К. Крутій, В. Кузьменко і т. д.

Проте цілісної моделі формування соціально-педагогічного складника професійної компетентності педагогів дошкільних закладів немає.

Метою статті є визначення сутності та умов оптимізації формування соціально-педагогічного складника професійної компетентності майбутніх педагогів дошкільних закладів.

Виклад основного матеріалу. Фахова підготовка педагогів-дошкільників має за мету оволодіння студентами різними видами професійної діяльності, успіх якої визначається здатністю забезпечити результативне професійне спілкування у різних ситуаціях.

Дитинство є початком формування особистості. Дошкільний заклад як відкрита система транслює дитині елементи соціуму, створює "соціальний портрет" довкілля і через соціально-педагогічні дії готує й адаптує вихованців до життя. Важливими завданнями виховання дітей дошкільного віку є засвоєння ними суспільних норм і цінностей, набуття досвіду взаємодії з дорослими і дітьми, розвиток соціального інтелекту, чуйності, співчутливості, готовності до співпраці, безпечної поведінки у соціумі. Тому виховання дітей у дошкільному навчальному закладі тісно пов'язане з їхнім соціальним розвитком, формуванням соціальної компетентності як ознаки соціалізації, активного входження до системи соціальних зв'язків, конструювання образу соціального світу, освоєння соціокультурного досвіду. Сутнісними складниками соціальної компетентності дошкільників вважається сукупність соціальних знань, умінь і навичок спілкуватися й поводитися відповідно до віку. Отже, соціалізація особистості в дошкільному дитинстві є важливим системним утворенням, структура якого обіймає три критерії, з-поміж них: критерій соціальної адаптованості з показниками – ставлення дитини до нових соціальних умов, особливості емоційного стану дитини, домінування настанов на взаємодію з дітьми; критерій соціальної активності з показниками – наявні прояви ініціативності, активності та самостійності; критерій соціальної компетентності з показниками – соціальний інтелект, ціннісні орієнтації дітей та їхні духовні потреби, сформованість соціальних норм поведінки [3].

Оптимізувати формування соціальної компетентності дошкільників можна завдяки новим методам і формам виховання, які забезпечують здатність оцінювати й діяти в різних життєвих ситуаціях, спиратися на досвід взаємодії в соціопросторі. Вихователь ДНЗ повинен уміти моделювати соціальну поведінку дитини, сприяти її соціалізації і самореалізації. Тому виникає потреба в уточненні компонентів професійної компетентності педагога, що забезпечують виконання завдань соціально-педагогічного супроводу соціалізації особистості. У цьому зв'язку актуалізується роль соціально-педагогічних знань, котрі дозволяють педагогам дошкільних закладів скеровувати процес становлення такої особистості, яку потребує суспільство, сприяти формуванню соціальної компетентності дошкільників. Відтак необхідно послідовно впроваджувати новий підхід до соціалізації особистості у дошкільному дитинстві як пріоритетного напрямку дошкільної освіти, що ґрунтується на цілісному уявленні про дитину як об'єкт і суб'єкт соціалізації, передбачає соціально-педагогічний супровід, актуалізацію соціального потенціалу дитини.

Аналіз цілей соціалізації дошкільника крізь призму специфіки соціально-педагогічного супроводу дає змогу згрупувати можливості соціалізації у завдання, що становлять окремі цільові напрями: 1) сприяння адаптації дитини до умов життєдіяльності, введення дитини у світ людських стосунків, формування у дітей відкритості до світу людей; 2) сприяння динаміці і розвитку самоусвідомлення, що дозволить дитині змінювати уявлення про себе і ставлення до себе у процесі життєдіяльності, формування готовності до сприймання соціальної інформації, виховання навичок соціальної поведінки; 3) формування у дитини суб'єктивної життєвої позиції, допомога у самореалізації [3].

Професійну компетентність педагогів дошкільних закладів розуміємо як суму знань, необхідних для надання професійної допомоги дітям і батькам. Компетентність педагога має включати глибоке розуміння сутності виконуваних завдань і вирішуваних проблем; гарне знання досвіду, який є в цій галузі, активне оволодіння його найкращими досягненнями; вміння обирати засоби та способи дії, адекватні конкретним обставинам місця й часу; почуття відповідальності за досягнуті результати; здатність учитися на помилках і вносити корективи в процес досягнення цілей; сукупність комунікативних знань, умінь, навичок й особистісних якостей, необхідних для розв'язання професійних завдань, ефективного спілкування з дітьми, батьками і колегами [1; 3]. Професійна компетентність трактується як один зі структурних компонентів *професійної готовності до практичної діяльності* педагога дошкільного закладу.

Підготовка педагогів дошкільних закладів до майбутньої професійно-комунікативної діяльності, на нашу думку, передбачає формування у студентів знань про зміст та особливості фахового спілкування в ситуаціях соціально-педагогічного характеру в умовах ДНЗ, сутність ефективної взаємодії з різними категоріями комунікантів тощо. Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів повинна забезпечити формування у них знань про структуру, механізми, особливості комунікації; специфіку взаємодії різних за віком та соціальними ролями її учасників; шляхів, форм і методів комунікативної поведінки; а також вироблення практичних умінь і навичок конструктивної комунікації у професійній сфері. Професійна компетентність передбачає знання майбутнім педагогом технології професійно-педагогічного спілкування, доцільної у процесі безпосередньої педагогічної комунікації. Важливими є вміння моделювати процес спілкування; встановлювати діловий контакт за допомогою "комунікативної атаки"; використовувати механізми зараження, навіювання, переконання, наслідування; керувати спілкуванням та аналізувати його результати, педагогічно доцільно застосувати пасивні й агресивні методи завоювання уваги оточення. Продуктивність педагогічного спілкування передбачає знання ним певних бар'єрів комунікації (соціальний, фізичний, смисловий, естетичний, емоційний, психологічний) та деструктивних чинників. Необхідною є здатність налагоджувати ефективні взаємини з дітьми (а часто і батьками), що мають комунікативні девіації.

Традиційна парадигма взаємодії дошкільного закладу, сім'ї та громадськості сьогодні дещо відстає від реалій суспільства, від гострих проблем: зростання дитячої злочинності, маргіналізація, зниження соціальної захищеності тощо – що до певної міри автономізувало дію названих інститутів, зумовило розрізненість, неузгодженість соціальних впливів. Змінити це можна лише завдяки підготовці фахівців нової формації, практична готовність яких до професійної діяльності визначається сформованістю умінь організувати продуктивне спілкування у різних комунікативних ситуаціях, вирішувати конфлікти, протидіяти комунікативним маніпуляціям і т.д. Важливими професійно-комунікативними вміннями педагога ДНЗ є: вміння володіти професійним мовним етикетом, мовленнєвими структурами і лексичними одиницями, що впливають на емоційно-експресивний стан дітей, аналізувати конфліктні та кризові ситуації, аргументувати, переконувати, критикувати позитивно впливати на спілкування з різними комунікантами, працювати в умовах "неформального спілкування", будувати конструктивний діалог, контактувати з дітьми, що мають комунікативні девіації, та ін. До комунікативних здібностей педагога можна віднести: здатність швидко та правильно орієнтуватися у змінних умовах спілкування; правильно планувати й здійснювати комунікацію; швидко й точно добирати комунікативні засоби, що одночасно відповідають індивідуальним особливостям як суб'єкта, так і об'єкта спілкування; постійно відчувати та підтримувати зворотний зв'язок у спілкуванні.

Фахова діяльність педагога дошкільного навчального закладу вимагає сформованості комплексу професійно важливих якостей, необхідних для ефективної професійної комунікації, а саме: емпатійність, делікатність, тактовність, уважність, толерантність, витримка, терплячість, гуманність, чесність, висока духовна культура, моральність, етична поведінка, об'єктивність і справедливість, моральна чистота, конфіденційність, порядність, відповідальність, емоційно-позитивне ставлення до людей, організаторсько-комунікативні здібності тощо.

Особливим показником професійної педагогів ДНЗ є готовність до роботи у конфліктних ситуаціях. Серед причин виникнення конфліктів у сфері професійної діяльності педагогів є: різниця в психологічних особливостях людей (темперамент, характер та ін.); відмінність поглядів, системи цінностей, цілей та інтересів, манери поведінки, рівнів освіти. Нерідко причинами конфліктних ситуацій серед дошкільників стають: несформованість комунікативних умінь (невміння взаємодіяти з однолітками та дорослими), невміння самостійно вирішувати конфлікти (нетерпимість, втеча від реальності), негативні прояви у спілкуванні (грубість, впертість, роздратування), неадекватна реакція на оточення, невпевненість, низька самооцінка тощо.

Професійність педагога дошкільного закладу обов'язково має передбачати здатність свідомо конструктивно розв'язувати фахові проблеми, ефективно вирішувати конфліктні ситуації; стійку потребу в оволодінні конфліктологічними знаннями, вміннями, навичками, готовність практично застосовувати різні стратегії розв'язання і запобігання конфліктам.

Удосконаленню процесу формування професійної компетентності майбутніх педагогів дошкільних закладів сприяє впровадження низки педагогічних умов, серед яких: системний, міждисциплінарний підхід до формування професійної компетентності майбутніх фахівців; послідовне оволодіння студентами різними стратегіями професійного спілкування; фахова спрямованість процесу формування професійної компетентності педагогів; оптимальний добір методів, прийомів і засобів навчання, використання у навчальному процесі активних методів навчання тощо.

Услід за науковцями в межах соціально-педагогічного супроводу дітей виокремлюємо такі напрями роботи:

- просвітницька, консультативна робота з батьками щодо особливостей поведінки, світорозуміння, інтересів і схильностей дошкільників;
- консультативна, методична робота, спрямована на забезпечення соціально-педагогічного супроводу, що захищає права та інтереси дитини;
- консультативна, методична робота з дорослими, спрямована на організацію соціального життя дитини, розширення і поглиблення її соціального досвіду, уявлень про світ, що лежить за межами її власних пізнавальних або інших інтересів;
- тренінгова робота щодо включення дитини в колектив;
- проведення диференціальної діагностики, спрямованої на виявлення соціальних потреб і проблем дітей та надання їм спеціальної допомоги;
- соціальне навчання, спрямоване на розширення наявних у розпорядженні дитини поведінкових реакцій, корекцію засвоєних форм поведінки, усвідомлення дитиною своєї позиції у спілкуванні;
- відновлення або формування навичок продуктивної діяльності;
- психолого-педагогічна освіта педагогів та батьків з метою розширення їхніх уявлень про особливості навчання і виховання дітей тощо;
- створення в освітніх установах соціально-педагогічних умов, необхідних для виявлення і розвитку "проблемних" дітей [5].

Для цього впродовж усіх років навчання майбутніх педагогів їхня підготовка до фахової комунікативної діяльності здійснюється у процесі опанування різних курсів: "Основи красномовства", "Психолого-педагогічні засади міжособистісного спілкування", "Етика соціально-педагогічної діяльності", "Конфліктологія", "Соціально-педагогічна профілактика комунікативних девіацій" та ін. Названі дисципліни розкривають різні аспекти спілкування у професійній діяльності педагога дошкільного закладу, а саме:

- формують поняття про сутність, завдання, моделі, засоби педагогічного спілкування, специфіку професійно-комунікативної діяльності, особливості комунікативних стратегій, шляхи та засоби попередження комунікативних девіацій тощо;

– забезпечують оволодіння студентами професійними вміннями: комунікативними, організаторськими, діагностичними, проектувальними, аналітичними, зокрема навичками красномовства, раціональної організації власної комунікативної діяльності, самовдосконалення та ін.

Отже, соціально-педагогічний супровід соціалізації дитини відображає професійне трактування педагогом дошкільного закладу соціальної ситуації її розвитку, щоб активізувати соціально-індивідуальне становлення особистості.

Оптимізувати підготовку майбутніх фахівців дає змогу застосування активних методів і нестандартних форм навчання, серед яких: моделювання типових ситуацій професійної діяльності педагогів; групова робота та робота у парах, рольові та ділові ігри (імітаційні, ситуативні тощо); проектування; метод тренінгів (особистісного зростання, професійних комунікативних здібностей тощо); технології рефлексивного навчання.

Висновки. Упровадження у педагогічний процес дошкільного навчального закладу системи соціально-педагогічного супроводу соціалізації дітей забезпечує керований і гармонійний процес становлення дошкільників. Формування професійної компетентності майбутніх педагогів має відобразити названі настанови у педагогічних умовах організації освітнього процесу у вищій школі, що забезпечить підвищення ефективності професійної підготовки студентів.

Перспективи подальших розвідок. До подальших напрямів досліджень слід віднести теоретичне та практичне розроблення системи підготовки майбутніх педагогів дошкільного навчального закладу до соціально-педагогічного супроводу дошкільників, відображення його у моделі професійної компетентності фахівця.

Література

1. Борисова О. Ф. Формирование социальной компетентности детей дошкольного возраста : дисс. ... канд. пед. наук / Борисова О. Ф. – Челябинск, 2009. – 201 с.
2. Печенко І. П. Соціалізація та виховання особистості в дошкільному дитинстві: компетентнісний підхід / І. П. Печенко // Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка. Серія "Педагогічні науки". – 2008. – № 7 (146), квітень. – С. 209–217.
3. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід : монографія / І. П. Рогальська. – К. : Міленіум, 2009. – 400 с.
4. Симонова Г. И. Педагогическое сопровождение социальной адаптации школьников / Г. И. Симонова // Школьный психолог. – 2000. – № 10. – С. 95.
5. Циганкова Е. Обдарованість як проблема / Е. Циганкова // Психопрофілактика. – К. : Редакція загальнопедагогічних газет, 2003. – С. 54–65.